

Súčasný stav a ďalší rozvoj dejín pedagogiky na Slovensku

Doc. dr. JOZEF MÁTEJ, CSc.,
Katedra pedagogiky na filozofickej fakulte
UK v Bratislave

Ako vyplýva z názvu môjho príspevku, budem sa v ňom aspoň stručne zaoberať dvoma problémami: 1. súčasným stavom dejín pedagogiky na Slovensku a 2. ďalším rozvojom dejín pedagogiky u nás.

Dovoľte mi, prosím, najprv niekoľko poznámok k prvému problému.

Na rozdiel od iných kultúrnych národov, napr. Čechov, Srbov, Chorvátov, Slovincov, Poliakov, Rusov, Bulharov, Maďarov, Nemcov, Francúzov, Angličanov, Talianov atď., u nás — Slovákov sa ešte stále nevenuje taká pozornosť histórii pedagogiky, ako by bolo treba. Príčiny sú viaceré, no ja upozorním aspoň na dve hlavné, a to 1. nemáme ešte vybudované potrebné vedeckovýskumné pracovisko, kde by sa venovala sústavná pozornosť dejinám pedagogiky a 2. na Slovensku sa v posledných rokoch sústavnejšie zaoberá históriou pedagogiky 12 ľudí (mám na mysli tých, ktorí výsledky svojej vedeckovýskumnej práce i publikujú či už v samostatných knižných monografiách, vo fakultných zborníkoch a v pedagogických časopisoch), čo je podľa mojej mienky stále málo.

Ak sa pozrieme, ktoré pôvodné knižné diela z histórie pedagogiky vyšli u nás za posledných desať rokov, nemôžeme byť nijako spokojní. V tomto období vyšli tieto monografie: Ľudovít Bakoš: Ľudovít Štúr ako vychovávateľ a bojovník za slovenskú školu (1957); Jozef Mátej: Školská výchova za tzv. slovenského štátu (1958), Slovenské učiteľstvo v boji proti fašizmu /1939—1945/ (1960)), Ján Kvačala, život a dielo (1962; Vlasta Dočkalová: Jilemnický, učiteľ ľudu (1963); František Karšai: Stúpenci J. A. Komenského v politických a školských dejinách Prešova (1965); Vladislav Ružička: Dejiny slovenského šlabikára (1966) a Miloš Štilla: Znievské gymnázium (1966). Z uvedeného výpočtu vidíme, že na rok neprípadne priemerne ani jedno dielo z dejín pedagogiky.

V tomto období sme vydávali u nás i pramene k dejinám slovenskej pedagogiky, ktoré vychádzali v edícii Zo slovenskej pedagogickej minulosti v SPN v Bratislave. V tejto edícii vyšli napr. knihy

Pedagogické dielo Jána Seberíniho (úvodnú štúdiu a poznámky napísal prof. dr. Juraj Čečetka), 1957; Ako sa kedysi na Slovensku učilo (úvodnú štúdiu, poznámky a vysvetlivky napísal prof. dr. Karol Goláň), 1958; Pedagogické dielo Samuela Tešedíka (úvodnú štúdiu a poznámky napísal prof. dr. Juraj Čečetka), 1959; Štúrovcí a slovenská škola v prvej polovici 19. storočia (úvodnú štúdiu a poznámky napísal prof. dr. Ľudovít Bakoš), 1960.

V poslednom desaťročí vyšli tiež z b o r n í k y pri jubileách našich významných škôl, ako napr. Sto rokov revúckeho gymnázia 1862—1962 (1965); Sto rokov slovenského gymnázia v Martine (1867—1967), 1967; Prešovské kolégium v slovenských dejinách (1967) a i.

Cenné príspevky k dejinám slovenského školstva a pedagogiky sa publikovali v z b o r n í k o c h k a t e d i e r p e d a g o g i k y na vysokých školách, napr. v Zborníku bývalej Filologickej fakulty Vysokej školy pedagogickej v Prešove z r. 1957, v Zborníku bývalej Vyššej pedagogickej školy v Banskej Bystrici z r. 1958, v zborníkoch bývalého Pedagogického inštitútu a teraz Pedagogickej fakulty v Trnave, v zborníkoch býv. Pedagogického inštitútu v Nitre, v Zborníku Filozofickej fakulty Univerzity P. J. Šafárika v Prešove (1966), v Zborníku Katedry pedagogiky na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave (1968), v Zborníku Pedagogickej fakulty v Banskej Bystrici (1968) a i.

V posledných desiatich rokoch sme vydali na Slovensku i v ý b e r z diel klasikov svetovej pedagogiky s úvodnými štúdiami od našich historikov pedagogiky, ako napr. Jan Amos Komenský, Vybrané spisy III. (úvodnú štúdiu napísal prof. dr. Peter Vajcík), 1957; Jan Amos Komenský, Vybrané pedagogické spisy IV. (úvodnú štúdiu napísal prof. dr. Ľudovít Bakoš), 1959; J. A. Komenský, Orbis sensualium pictus (epilóg napísal prof. dr. Ľudovít Bakoš), 1958; Výber z pedagogického diela J. H. Pestalozziho (úvodnú štúdiu napísal prof. dr. Peter Vajcík), 1958; Robert Owen: Pedagogické spisy (úvodnú štúdiu napísal prof. dr. Peter Vajcík), 1960.

Č l á n k y z d e j i n p e d a g o g i k y vychádzali v tomto čase v našom pedagogickom časopise Jednotná škola. Boli to však príspevky stále od tých istých autorov. Ich tematika bola pestrá a väčšinou sa vzťahovala na dejiny slovenského školstva a pedagogiky.

V s ú č a s n o m o b d o b í riešia historici pedagogiky na Slovensku viac vedeckých úloh. Niekoľkí sú zapojení do práce na úlohe štátneho plánu X-17-4: Dejiny školy a pedagogiky v ČSSR, a spracúvajú dejiny školstva a pedagogiky na Slovensku od najstarších čias po najnovšiu dobu. Niekoľkí pracujú na slovenskej časti vysokoškolskej učebnice Dejiny českej a slovenskej pedagogiky, spolupracujú na dejinách českého a slovenského učiteľstva, na dejinách učiteľského vzdelávania na Slovensku a okrem toho sa venujú svojim individuálnym úlohám.

To by bolo niekoľko poznámok k prvému problému môjho príspevku. V ďalšej časti chcem hovoriť o druhom probléme, ktorý som už prv spomenul — o n a j b l i ť ť e j b u d ú c n o s t i, o p e r s p e k t í v a c h r o z v o j a d e j i n p e d a g o g i k y na Slovensku.

Myslím si, že v najbližšej budúcnosti nás čaká na úseku histórie pedagogiky ešte veľa práce. Čo sa dlhé roky zanedbávalo a podceňovalo, to sa nedá napraviť za krátky čas. Keď však budeme trpezlivo, premyslene

sústavne a plánovite pracovať, o niekoľko rokov sa musia dostaviť i patričné výsledky. Aby sa skutočne aj dostavili, dovoľte mi, prosím, predložiť niekoľko návrhov, ktoré som svojho času — 13. júna minulého roku — predložil Spoločnej komisii SAV a Povereníctva SNR pre školstvo pre pedagogiku a pedagogickú psychológiu.

1. Budúcich vedeckých pracovníkov pre dejiny pedagogiky treba získať spomedzi mladších učiteľov katedrií pedagogiky na vysokých školách, ktorí si ešte definitívne nezvolili disciplínu, v ktorej by chceli vedecky pracovať.

Pri tomto výbere sa však nemôžeme orientovať len na pedagógov. Na túto prácu bude treba vyberať aj mladých historikov, ktorí absolvovali vysokoškolské štúdium a majú predpoklady pre vedeckú prácu v dejinách pedagogiky. Bude treba zlepšiť najmä metodologickú úroveň slovenských dejín pedagogiky.

2. Je nutné čo najskôr vybudovať novozriadené vedecké pracovisko pre dejiny školstva a pedagogiky v rámci Pedagogického ústavu pri Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. Hoci tento ústav má v pláne budovať samostatné oddelenie pre históriu školstva a pedagogiky na Slovensku, dosiaľ sa na tomto úseku ešte nezačalo pracovať, lebo nie sú na to potrební vedeckí a odborní pracovníci.

3. Odporúčam, aby sa každý rok prijímal do vedeckej ašpirantúry na Filozofickej fakulte UK v Bratislave jeden interný ašpirant pre dejiny pedagogiky, ktorému by sa venovala sústavná výchovná starostlivosť.

4. Treba, aby sa zlepšila i terajšia príprava poslucháčov odborného štúdia pedagogiky z dejín pedagogiky na filozofických fakultách. Myslím si, že treba uvažovať o zvýšení počtu hodín prednášok a seminárov z dejín pedagogiky. Doterajší počet hodín je nízky a čas výuky tejto disciplíny krátky (tri semestre — 2., 3. a 4. — po 2/2 hodiny týždenne). Treba pomýšľať na to, aby sa v učebnom pláne odborného štúdia pedagogiky venovala väčšia pozornosť svetovým i našim národným dejinám pedagogiky (aspoň dva semestre prednášky a semináre, 2/2 hodiny týždenne z dejín svetovej pedagogiky a taký istý čas z dejín českej a slovenskej pedagogiky). Dejiny pedagogiky by boli v učebnom pláne štyri semestre. Aj toto zvýšenie počtu hodín by malo prispieť ku skvalitneniu prípravy poslucháčov z dejín pedagogiky; niektorí z nich sa v budúcnosti môžu stať historikmi pedagogiky.

Dejiny pedagogiky je nutné zaradiť aj do učebného plánu pre všetkých poslucháčov učiteľských fakúlt, budúcich učiteľov a vychovávateľov. Ich doterajšia príprava z dejín pedagogiky v rámci prednášok z pedagogiky je celkom nevyhovujúca. Odchovanci starých učiteľských ústavov boli neporovnateľne lepšie informovaní o vývine pedagogického myslenia ako dnešní absolventi učiteľských fakúlt univerzít.

5. Historikom pedagogiky treba umožniť dlhšie študijné pobyty v zahraničí (napr. v Maďarsku, Rakúsku, Poľsku, Juhoslávii, ZSSR, NDR, Rumunsku a inde), v tamojších archívoch a knižniciach, aby sa mohli zoznámiť s bohatým materiálom, ktorý sa vzťahuje na dejiny nášho školstva a pedagogiky.

6. Žiadalo by sa zriadiť pedagogické múzeum a pedagogický archív ako dokumentačné a konzervačné stredisko, v ktorom by sa zisťovali a konzervovali všetky známe a prístupné pamiatky, a urobila by sa ich evidencia

(napr. staré učebnice, učebné pomôcky, staré knihy, listiny, rukopisy, obrazy školských budov, obrazy pedagógov, korešpondencia významných pedagógov, autobiografie a pamäti pedagógov, školské kroniky, staršie i novšie pedagogické časopisy, archívny materiál učiteľských spolkov z 19. a 20. storočia atď.).

7. Neodkladne treba pripraviť a vydať bibliografiu slovenskej pedagogiky od najstarších čias po súčasnosť. Netreba sa ani podrobnejšie zmieňovať, aká výborná pomoc by to bola nielen pre vedeckých pracovníkov v pedagogike, ale aj pre učiteľov, kandidátov učiteľstva a vôbec pre celú našu i zahraničnú kultúrnu verejnosť.

8. Bude treba zlepšiť edičnú činnosť z dejín pedagogiky. Navrhujem, aby sme perspektívne vydávali:

a) pramene k dejinám slovenskej pedagogiky a

b) pôvodné diela (monografie) z dejín slovenského školstva a pedagogiky.

Z prameňov k dejinám slovenskej pedagogiky odporúčam postupne pripraviť a vydať:

1. Rezikovu Gymnasiologiu (vyjde zásluhou dr. Vladislava Ružičku v SNP v Bratislave r. 1969),

2. Výber z pedagogického diela Mateja Bela,

3. Výber z pedagogického diela Adama Františka Kollára,

4. Výber z pedagogického diela Daniela Lehockého.

5. Výber z pedagogického diela Samuela Ormisa.

6. Výber z pedagogického diela Ivana Branislava Zocha.

7. Výber z pedagogického diela Jána Zigmundíka.

8. Výber z komeniologických prác Jána Kvačalu.

9. Výber článkov zo slovenských pedagogických časopisov druhej polovice 19. a začiatku 20. storočia.

Pôvodné diela (monografie) z dejín slovenského školstva a pedagogiky by bolo podľa mňa treba perspektívne pripraviť a vydať:

1. Pavel Križko, Dejiny kremnického školstva (reedícia).

2. Komenský a Slovensko. (Pripravuje doc. Karšai a dielo vyjde v roku 1970 v SPN v Bratislave.)

3. Dejiny prešovského školstva.

4. Dejiny školstva a pedagogiky na Slovensku počas feudalizmu.

5. Dejiny školstva a pedagogiky na Slovensku v 18. a začiatkom 19. storočia.

6. Dejiny školstva a pedagogiky v druhej polovici 19. a začiatkom 20. storočia.

7. Dejiny školstva a pedagogiky na Slovensku v rokoch 1918—1945.

8. Dejiny školstva a pedagogiky na Slovensku od roku 1945.

9. Dejiny predškolskej výchovy na Slovensku.

10. Vývin učebných plánov a učebných osnov na Slovensku.

11. Dejiny národného školstva na Slovensku.

12. Dejiny stredného školstva na Slovensku.

13. Dejiny odborného školstva na Slovensku.

14. Dejiny špeciálneho školstva na Slovensku.

15. Dejiny vysokého školstva na Slovensku.

16. Slovenské učiteľské spolky v 19. a 20. storočí.

17. Dejiny slovenského učiteľstva.
18. Dejiny učiteľského vzdelania na Slovensku.
19. Dejiny vzdelávania dievčat na Slovensku.
20. Dejiny slovenského školstva a pedagogiky. (Syntetické dielo.)
21. Dejiny školstva a pedagogiky na Slovensku v obrazoch.

V tomto príspevku som len stručne naznačil, aký je súčasný stav a aké sú perspektívy rozvoja dejín pedagogiky na Slovensku.

V budúcnosti si už ozaj nemôžeme dovoliť, aby sa história pedagogiky u nás tak podceňovala a zanedbávala, ako tomu bolo v nedávnej minulosti. Dejiny pedagogiky sú nepostrádateľnou vedou pre všetky pedagogické disciplíny, ktoré patria do sústavy pedagogických vied. Na Slovensku by sme im mali venovať preto takú pozornosť, aká im právom patrí. Mali by sme pracovať tak, aby sme sa pred našimi budúcimi generáciami vedeckých pedagogických pracovníkov, učiteľov a vychovávateľov nemuseli hanbiť, že sme si patrične nevážili pedagogickú minulosť nielen nášho národa, ale aj iných národov, ktoré prispievali do spoločnej pokladnice dejín pedagogiky cennými hodnotami.